

8

L'ampliació del món conegut

Els historiadors situen l'acabament de l'edat mitjana a finals del segle xv. La conquesta de Constantinoble pels turcs l'any 1453 i el descobriment d'Amèrica el 1492 es consideren els dos grans esdeveniments que marquen l'inici de l'edat moderna.

Aquesta nova etapa es va caracteritzar per l'expansió dels europeus per la resta de continents a la recerca de riquesa o de terres on establir-se. Europa va deixar de ser un continent aïllat, amb pocs contactes exteriors, i va establir rutes comercials i colònies a gairebé tot el món.

L'AMPLIACIÓ DEL MÓN CONEGUT

CAUSES

Trobar noves rutes comercials amb l'Orient

PROTAGONISTES

Exploradors portuguesos i castellans

DESCOBRIMENT

D'un nou continent: Amèrica

CONSEQUÈNCIES

Conquesta i colonització dels pobles i civilitzacions precolombins

1

Les causes dels descobriments

A partir del segle XV els europeus van dur a terme un seguit d'expedicions marítimes que els van permetre ampliar el coneixement que tenien del món, que fins aleshores es limitava a Europa i els territoris que envoltaven les costes dels mars Mediterrani i Negre.

Entre les diverses causes d'aquests descobriments destaquen:

- L'esperit evangelitzador i guerrer de les croades, al qual cal afegir l'afany d'ennobliment i de riquesa de molts comerciants aventurers.
- La necessitat de trobar noves rutes comercials amb l'Orient, ja que el 1453 els turcs van conquerir Constantinoble i es van apoderar de l'Imperi bizantí. Aquest fet va interrompre les rutes comercials que unien Europa amb l'Extrem Orient.

DICCIONARI VISUAL

La **caravel·la** era un vaixell d'origen portuguès, desenvolupat entre els segles XV i XVI, que **unia velocitat i capacitat de càrrega**. Combinava **veles quadrades**, que li permetien agafar una velocitat d'uns vuit nusos per hora, i **veles triangulars**, amb les quals maniobrava amb facilitat.

2

Les exploracions portugueses

Des del començament del segle XV, Portugal va buscar una nova ruta cap a l'Índia vorejant l'Àfrica. Els reis portuguesos i l'infant Enric el Navegant van organitzar diverses expedicions que van descobrir les illes Madeira i les Açores. Després es van dirigir cap al sud vorejant la costa africana.

El 1488 **Bartolomeu Dias** va aconseguir doblar el cap de Bona Esperança a l'extrem sud de l'Àfrica i el 1498 **Vasco da Gama** va arribar a l'Índia.

DICCIONARI VISUAL

La **millora dels vaixells** i dels instruments de navegació va ser un factor clau que afavorí la navegació a llarga distància a través dels oceans.

El **portolà** és el nom de les antigues cartes de navegació dibuixades a mà sobre un pergami.

L'**astrolabi** mesura l'altura de les estrelles i amb ell, per tant, es podia determinar l'hora i la latitud, i calcular distàncies.

La **brúixola** és un instrument que serveix per orientar-se i permetia mantenir el rumb.

ACTIVITATS

Comprèn

1 Conceptes. Defineix.

- Brúixola

- Portolà

- Caravel·la

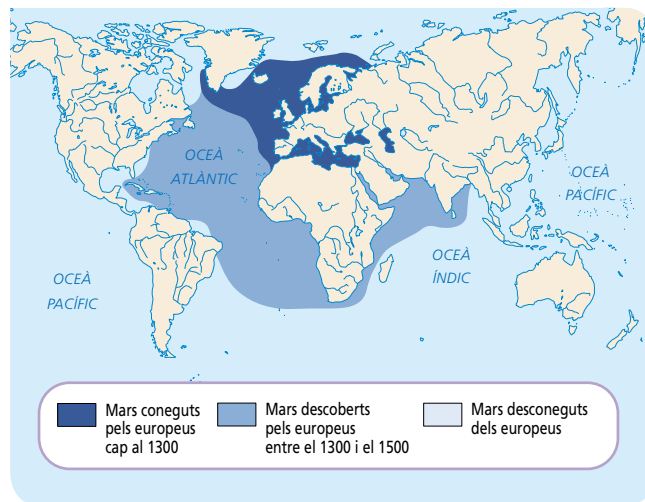
2 Identifica. Marca cert (C) o fals (F), segons correspongui.

- ☐ La caiguda de Constantinoble va tancar les rutes que unien Europa amb l'Extrem Orient.
- ☐ La brúixola, l'astrolabi i el quadrant afavorien la navegació marítima.
- ☐ La caravel·la era un tipus d'embarcació a rem.
- ☐ El 1453 Bartolomeu Dias va aconseguir doblar el cap de Bona Esperança.

Aplica

3 Interpreta la imatge. Dibuixa el perfil d'una caravel·la i assenyal·la on es troben les seves veles principals (dues quadrades i una triangular).

4 Interpreta del mapa. Observa el mapa i respon les preguntes.

- Quins mars i oceans coneixien els europeus cap a l'any 1300?
- Quins mars i oceans van explorar entre el 1300 i el 1500?
- Localitza el cap de Bona Esperança i l'Índia.

Raona

5 Reflexiona. Respon les preguntes:

- Quina va ser la ruta de Vasco da Gama per arribar a l'Índia? I perquè creus que la va adoptar?

Recapitula

6 Resumeix. Assenyal·la les causes que van afavorir els descobriments geogràfics dels segles xv i xvi.

La corona de Castella va ser la gran competidora de Portugal pel que fa a la recerca d'un nou camí cap a la Índia. Els castellans van decidir navegar **cap a l'oest**, creuant l'Atlàntic i circumval·lant la Terra. Era una empresa molt arriscada.

El descobriment d'Amèrica

El viatge més important va ser el de **Cristòfor Colom**. El 12 d'octubre de 1492, l'expedició finançada pels Reis Catòlics va aconseguir, després d'una mica més de dos mesos de navegació, arribar a terra ferma. Havent travessat l'oceà Atlàntic, Colom pensava que havia arribat a les Índies, però en realitat aquelles terres pertanyien a un continent desconegut pels europeus fins aleshores: **Amèrica**.

El repartiment del món

Arran de les expedicions portugueses i castellanes, per evitar problemes entre els dos imperis ultramarins, van acordar repartir-se les àrees que podia explorar cadascuna de les monarquies; tal com consta al tractat de Tordesillas de 1494. Es va

establir un meridià que separava les dues demarcacions. A Portugal li van correspondre les terres de l'Àfrica i l'Àsia, i també el Brasil, que va ser descobert més tard. Castella es va quedar la majoria de les terres d'Amèrica.

La primera volta al món

Una altra fita va ser el primer viatge que va fer la volta al món. El 1520 **Fernando de Magallanes** i **Juan Sebastián Elcano** van trobar l'estret que unia els oceans Atlàntic i Pacífic (estret de Magallanes) i van arribar a les illes Filipines. Magallanes va morir en un combat contra els nadius. Elcano va agafar el comandament i el 1522 va tornar a la península Ibèrica demostrant que la **Terra era esfèrica**.

SABIES QUE...

Colom va projectar el seu viatge partint de la idea que la Terra és esfèrica. Malgrat la certesa de les seves idees, els seus càlculs eren equivocats, perquè la Terra és més gran del que es pensava: enlloc d'arribar a les Índies, les naus de l'expedició, la *Pinta*, la *Niña* i la *Santa María*, van arribar a les Bahames.

Principals rutes d'exploració de portuguesos i castellans.

Comprèn
7 Conceptes. Defineix.

- Circumval·lació

- Finançament

- Esfèric

- Ultramarí

8 Relaciona. Uneix amb una fletxa les paraules relacionades de cada columna.

Cristòfor Colom •	• Nau
<i>Santa Maria</i> •	• Oceà
Amèrica •	• Illes
Atlàntic •	• Navegant
Filipines •	• Continent

9 Identifica. Marca cert (C) o fals (F), segons correspongui.

- ☐ La primera volta al món la va completar Juan Sebastián Elcano.
- ☐ Colom va decidir viatjar cap a l'est per descobrir una nova ruta cap a l'Índia.
- ☐ L'oceà Pacífic separa Europa d'Amèrica.
- ☐ Quan Colom va arribar a Amèrica creia que era a les Índies.
- ☐ Els reis portuguesos van finançar l'expedició de Cristòfor Colom.

Analitza

10 Interpreta. Llegeix el fragment de la crònica sobre el primer viatge al voltant del món i contesta les preguntes.

El capità general Fernão Magalhães havia resolt emprendre un llarg viatge per l'oceà, on els vents bufen amb furor i on les tempestes són molt freqüents. Havia resolt també obrir-se un camí que cap navegant havia conegut fins llavors; però es va guardar prou de donar a conèixer aquest projecte tan agosarat, perquè temia que procuressin dissuadir-lo en vista dels perills que havia de córrer, i que les tripulacions es desanimessin. [...]

Dimecres 28 de novembre. Desembocàvem per l'estret per entrar al gran mar, al qual vam anomenar de

seguida Pacífic, i en el qual vam navegar durant tres mesos i vint dies, sense provar ni un aliment fresc. La coca que menjàvem ja no era pa, sinó una pols barrejada amb cucs que n'havien devorat tota la substància i que, a més, feia una pudor insuportable perquè estava impregnada de pixums de rata. L'aigua que no tenim més remei que beure també estava podrida i era pestilent. Per no morir-nos de gana, ens vam veure obligats, fins i tot, a menjar els trossos de cuir de vaca amb què s'havia folrat la gran verga per evitar que la fusta destruís les cordes. Aquest cuir, sempre exposat a l'aigua, al sol i als vents, estava tan dur que calia submergir-lo durant quatre o cinc dies al mar per estovar-lo una mica; per menjar-lo el posàvem de seguida sobre les brases. Sovint només podíem alimentar-nos de serradures, i fins i tot les rates, tan repel·lents per a l'home, havien arribat a ser un aliment tan delicat que es pagaven a mig ducat cadascuna.

Antonio PIGAFETTA, *Primo viaggio in torno al Globo Terracqueo*, s. XVI.

- Per què Magallanes no va compartir el seu projecte amb la seva tripulació?

- La crònica es pot relacionar amb algun fet concret? Quin?

- Què menjaven per no morir-se de gana?

Recapitula
11 Resumeix. Completa la taula.

Esdeveniment	Any	Protagonista/es
Descobriments del cap de Bona Esperança		Bartolomeu Dias
	1520	
		Cristòfor Colom
Descobriments de l'estret de Magallanes		

Els maies

Els maies eren una antiga civilització situada a la **península del Yucatán** i en altres terres baixes dels actuals Mèxic, Guatemala i Hondures. Quan els castellans hi van entrar en contacte, la cultura maia havia caigut en una profunda decadència (la seva època d'esplendor es situa entre els anys 300 i 900 de la nostra era).

La societat estava dividida en quatre classes socials: els nobles, els sacerdots, els camperols i els esclaus. Tenien una artesanía i un art molt rics, en què destacaven les enormes piràmides escalonades. Dominaven les matemàtiques i l'astronomia i van tenir un calendari i un sistema d'escriptura propis.

Els inques

De tots els imperis que hi havia a l'Amèrica precolombina (anterior a l'arribada de Colom), l'imperi inca **era el més gran** i el que es trobava en el major apogeu: comprenia part o la totalitat dels actuals Perú, Bolívia, l'Equador, Argentina i Xile, amb una xarxa de carreteres de més de 40.000 km per les planes i els Andes.

La societat estava dividida en grups socials: el poble, els serfs i els esclaus. El cap suprem era l'inca, considerat fill del Sol. Sabien treballar el coure i l'or i van fabricar objectes de gran bellesa fets d'aquests metalls. També feien instruments de ceràmica decorats amb figures humanes, animals i vegetals. L'arquitectura inca era de proporcions molt grans.

Els asteques

Els asteques **poblaven la vall de Mèxic** des del segle XII. El seu imperi se sustentava en l'aliança de tres ciutats: Tenochtitlán, Texcoco i Tlacopán. Quan els castellans hi van entrar en contacte l'imperi estava en la fase inicial. Els asteques eren un poble guerrer que s'organitzaven en tribus, dividides en grups socials: sacerdots, nobles, homes lliures i esclaus.

Els asteques cobraven grans tributs als pobles vençuts i acostumaven a sacrificar molts dels enemics derrotats. Per això eren molt odiats pels pobles que sotmetien.

DICCIONARI VISUAL

Ciutat asteca de Tenochtitlán

La ciutat asteca de Tenochtitlán va ser fundada l'any 1325 en una illa del llac Texcoco, a la vall de Mèxic. S'estima que hi vivien entre 150.000 i 200.000 habitants. Al centre de la ciutat hi havia un gran centre cerimonial, amb una plaça i un gran nombre de temples. La resta s'estructurava en quatre districtes, dividits en barris o *calpulli*.

El llac de Texcoco era salat, però la ciutat estava envoltada d'aigua dolça gràcies a la construcció de dics que concentraven l'aigua dels rius que desembocaven al llac.

ACTIVITATS

Comprèn

12 Conceptes. Defineix.

- Amèrica precolombina

- Decadència

- Apogeu

- Aliança

13 Identifica. Marca cert (C) o fals (F), segons correspongui.

- ☐ Els maies, els inques i els tolteques van ser les cultures precolombines més destacades.
- ☐ El cap suprem dels inques era considerat el fill del Sol.
- ☐ Els asteques eren un poble pacífic.
- ☐ Els maies dominaven les matemàtiques i l'astronomia.
- ☐ L'imperi inca es localitzava a l'actual Mèxic.

Aplica

14 Interpreta. Observa la imatge i respon.

- Com s'anomena la serralada on es troben les restes arqueològiques del poblat inca del Machu-Picchu?

15 Completa. Observa el mapa i fes les activitats.

- Escriu el títol del mapa.

- Completa la llegenda.
- Acoloreix el mapa segons els colors de la llegenda.

Raona

16 Reflexiona. Quin grup social es trobava en l'esglaió més baix de les tres civilitzacions precolombines més importants? Amb quines altres cultures hi trobes semblances?

La descoberta i les primeres expedicions d'exploració del nou món van donar pas, entre el 1518 i el 1540, a la conquesta. La dominació d'aquell immens territori va ser possible sobretot per la feblesa de les societats indígenes i a la superioritat tecnicomilitar, l'esperit evangelitzador, la brutalitat i l'afany de riqueses dels conqueridors. Entre les expedicions que es van organitzar, van destacar la d'**Hernán Cortés**, que el 1519 va partir cap a la zona de Mèxic i va sotmetre els asteques, i la de **Francisco Pizarro**, que el 1531 va partir a la conquesta de l'imperi inca.

La colonització

Simultàniament a la conquesta del territori, els conqueridors van crear una administració i van organitzar un sistema d'explotació per obligar els indígenes a treballar per a ells.

Com que els reis no podien governar directament el territori a causa de la distància, es van crear els **virregnats** de Nova Espanya i del Perú, dirigits per **virreis** i dividits en províncies.

D'altra banda, els colons que es traslladaven a Amèrica obtenien la concessió d'un nombre d'indígenes que havien de treballar per al nou propietari durant un període de temps a canvi de formació religiosa, alimentació i una petita retribució econòmica. Aquest sistema va rebre el nom d'**encomienda**.

L'impacte demogràfic i humà

Les guerres de conquesta, les dures condicions de treball imposades pels colonitzadors i la propagació de malalties fins aleshores desconegudes al continent americà, com la verola, van provocar la mort de milions d'indígenes, fet que provocà una veritable **catàstrofe demogràfica**. La disminució de la població autòctona va fer decidir els colonitzadors a omplir el buit demogràfic amb esclaus negres procedents de l'Àfrica.

D'aquesta manera es va anar definint una **societat multi-ètnica** en què les diferències socials més importants tenien un origen racial. El grup que exercia el poder polític, econòmic, cultural i religiós estava format pels espanyols peninsulars i els criolls, nom amb què es coneixia els descendents dels espanyols nascuts a Amèrica. La resta de grups, els mestissos, els indígenes i els africans, estaven subordinats als grups dominants.

SABIES QUE...

En la defensa dels drets dels indígenes van destacar els **frares dominics** Antonio de Montesinos i Bartolomé de las Casas. Fray Bartolomé de las Casas va combatre activament els abusos dels colonitzadors i el 1552 va publicar la *Brevísima relación de la destrucción de las Indias*, obra que denunciava la cobdícia, la violència, els abusos i la crueltat dels descobridors i colonitzadors espanyols.

DICCIONARI VISUAL

Els esclaus negres importats de l'Àfrica van ser repartits de forma desigual entre els diferents territoris.

Retrat d'Hernán Cortés.

Amb audàcia, violència i aprofitant les divisions internes dels pobles indígenes, Cortés va conquerir l'imperi asteca aportant-hi molt pocs homes.

ACTIVITATS

Comprèn

17 Conceptes. Defineix.

- Esperit evangelitzador

- Colons

- Virrei

- Crioll

- *Encomienda*

18 Recorda. Enumera tres causes de la catàstrofe demogràfica del pobles nadius que va comportar l'arribada dels europeus a Amèrica.

- _____
- _____
- _____

19 Identifica. Descriu i comenta l'escena del gravat de l'edició llatina de la *Brevísima relación de la destrucción de las Indias*, escrita per Fray Bartolomé de las Casas.

Aplica

20 Completa. Col·loca les paraules en el lloc corresponent.

• social	• conquesta
• indígenes	• desigual
• submissió	• autòctona

El descobriment, _____ i colonització d'Amèrica va posar en contacte pobles amb un desenvolupament tecnològic molt _____. La confrontació, cruenta en la major part d'ocasions, va representar la _____ i explotació dels pobles _____ americans. Els conqueridors van imposar als pobles d'Amèrica un nou ordre polític, econòmic, _____ i religiós que subordinava la població _____ a la voluntat de les autoritats colonials.

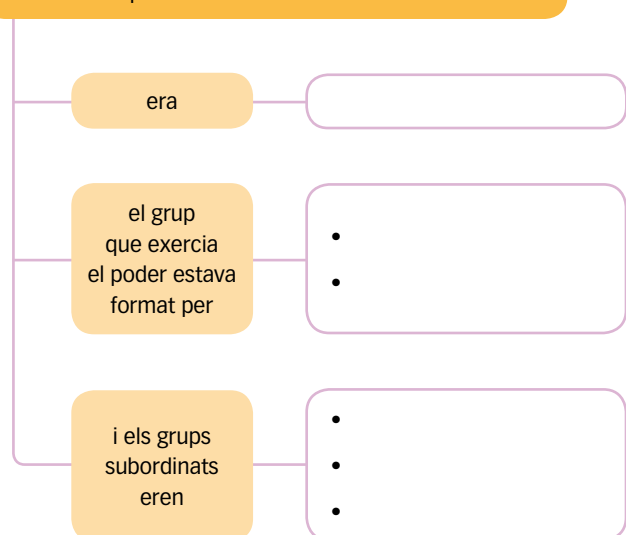
Raona

21 Explica. Quins elements van fer possible la conquesta dels territoris del nou món?

Extreu-ne conclusions

22 Resumeix. Completa l'esquema.

La societat que es va anar definint amb la colonització

AUTOAVALUACIÓ

Marca l'opció correcta en cada cas.

1. Quin esdeveniment va ser decisiu com a causa dels descobriments?

- ☐ L'aparició de la caravel·la.
- ☐ La conquesta de Constantinoble per part dels turcs.
- ☐ La voluntat de conèixer noves cultures.

2. La brúixola és un instrument que serveix per...

- ☐ Determinar l'hora, la latitud i calcular distàncies.
- ☐ Conèixer amb precisió el temps transcorregut.
- ☐ Orientar-se, ja que marca el nord magnètic.

3. Quins oceans travessa la ruta que van obrir els portuguesos per arribar a l'Índia?

- ☐ Els oceans Atlàntic i Índic.
- ☐ Els oceans Atlàntic i Pacífic.
- ☐ El mar Mediterrani i l'oceà Índic

4. On pretenia arribar Colom?

- ☐ A Amèrica.
- ☐ A les Índies.
- ☐ A Constatinoble.

5. Qui va realitzar el primer viatge marítim fent la volta del món?

- ☐ Juan Sebastián Elcano
- ☐ Cristòfor Colom
- ☐ Vasco da Gama

6. Quina civilització precolombina considerava el seu cap suprem fill del Sol?

- ☐ Els maies
- ☐ El inques
- ☐ Els asteques

7. La conquesta del nou món va ser possible sobretot per...

- ☐ Les dimensions dels exèrcits dels conqueridors.
- ☐ La feblesa de les societats indígenes i la superioritat tecnomilitar europea.
- ☐ La feblesa de les societats indígenes i l'esperit evangelitzador dels conqueridors.

8. Per què Portugal va explorar i colonitzar el Brasil?

- ☐ Perquè els conqueridors portuguesos hi van arribar abans.
- ☐ Perquè els territoris de Brasil quedaven dins dels límits portuguesos establerts en el tractat de Tordesillas.
- ☐ Perquè Brasil no formava part de cap de les tres civilitzacions precolombines més importants.

9. Com era la societat de l'Amèrica colonial?

- ☐ Multiètnica
- ☐ Homogènia
- ☐ Igualitària

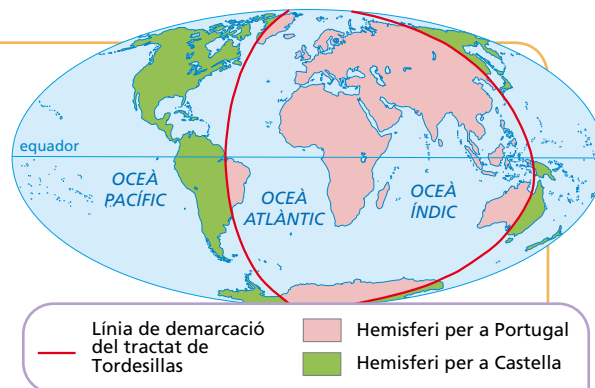
10. Per què hi ha població negra al continent Americà?

- ☐ Perquè formaven part de les societats natives.
- ☐ Perquè eren els mariners més ben preparats de les expedicions europees.
- ☐ Perquè els europeus els van portar com a esclaus.

REPÀS ACUMULATIU

- Quan Portugal i Castella van signar el Tractat de Tordesillas, tenien coneixement de tots els territoris que quedaven dins de la seva demarcació? Justifica la teva resposta.

- Quins navegats van liderar l'expedició que va realitzar la primera volta el món passant pels oceans Atlàntic, Pacífic i Índic? Quan es va completar? Què quedava demostrat amb aquesta expedició?

Límits d'exploració i domini establerts pel tractat de Tordesillas (1494).